

ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТІСНОСТІ ФІЛОСОФУВАННЯ: АСПЕКТИ ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЇ, ПІДХОДИ, ЗНАЧЕННЯ

Природа людини, характер, спрямованість життєдіяльності мають своєю передумовою філософування, потреба в якому загострюється з ускладненням соціокультурних процесів. Засобами філософування за тих чи інших життєвих обставин у моменти напруження душевних сил проявляється “реальна філософія” (М.Мамардашвілі). Надзвичайне ускладнення умов існування актуалізує, по суті, його доленосне значення. “Перед лицем небезпек, що загрожують знищенням, ми маємо, філософуючи, бути готовими до всього, аби, думаючи, сприяти збереженню людством своїх найвищих можливостей” [1, 421].

Філософування увиразнює статус особистості, покликаної брати на себе вирішення завдань сенсотворення, вироблення адекватних сучасності філософсько-світоглядових орієнтирів, можливостей світобачення, які є прерогативою особистості. “Особистісність – природна і необхідна для філософсько-світоглядowego розгляду, переосмислення загальних питань світобудови, бо є, власне, “добудовою” останньої” [2, 424].

Проблеми особистісності філософування перебувають нині у контексті чи не найактуальніших питань філософії. У тому чи іншому аспекті їх висвітлювали в своїх працях І.Бичко, А.Бичко, П.Гайденко, А.Горак, В.Горський, Г.Заїченко, М.Максюта, М.Мамардашвілі, Н.Мотрошилова, В.Нічик, В.Пронякін, В.Табачковський та ін.

Підхід до філософії з позицій особистісності філософування розширює можливості висвітлення філософсько-мислинневої активності як її вільного розміщення в існуванні буття, її буттійнісну закоріненість, умови сприймання, переосмислення найсуттєвіших буттійнісних процесів і тенденцій, особливо у так звані проблемні періоди розвитку філософської думки, максимально змістовно актуалізувати, по-новому прочитати репрезентовані історією філософії філософські знання і мислення. Так, “є значні труднощі в розкритті цієї специфіки філософської творчості стосовно радянського періоду. В цей час філософія втрачала своє особистісне забарвлення, у ній домінувала тенденція деперсоналізації” [3, 171].

Нині підвищений інтерес викликають питання особливостей філософської творчості та індивідуалізації філософії, умови конституювання індивідуального як загально значущого в історико-філософському процесі, особистісно творчі пріоритети єдності індивідуального і загального у філософських знаннях, мисленні, традиціях.

Висвітлення особистісності філософування фокусує питання специфіки філософського знання та мислення і розуміння феномена особистості філософа. Скажімо, сама по собі причетність до створення нового філософського напрямку або роль того чи іншого мислителя у розвитку, поглибленні, поширенні вже відомого філософського вчення, безперечно, не може бути підставою, аби цього мислителя вважали значущою філософською особистістю. Критерієм при цьому можуть і повинні бути характер, потенціал філософії створюваної та тієї, що розвивалася.

Філософсько-світоглядове бачення світу в принципі не може не мати індивідуального, неповторного вираження. Зрештою, саме завдяки цьому поступово формуються відповіді на актуалізовані сучасними українськими дослідниками питання: “Чому, володіючи одним і тим же “матеріалом”, сучасники досить по-різному, чи й із взаємовиключними спрямуваннями, вирішували актуальні

проблеми?.. Чому створені в історії філософії вчення та ідеї актуалізуються лише періодично, а не постійно?” [5, 15].

Посутня прикмета філософування – перебування над повсякденням, біля витоків буття, заглиблення у суть його здатності неупередженого споглядання явищ і процесів, об'єктивного поцінування подій і послідовне, аргументоване висловлювання, обстоювання ідеї у вільному спілкуванні. Це є першим кроком до появи філософії, але він наявний в усьому її подальшому розгортанні; в його атмосфері зароджуються філософські напрями, вчення.

Філософуванням гідно, відкрито зманіфестує себе думка, позначаючи своє право на осмислення виявів існування буття. Філософуванням зманіфестовано право філософсько-світоглядového мислення “бути всюди”.

Його мета – існування буття, його сутність і форми, граничні умови і засади, смисл життя, смерть і безсмертя людини. Відтак із ним пов'язані особливості, буттійнісно спрямована цінність мислення, зрештою, його стиль. Філософування увиразнює його специфічну налаштованість у вигляді всезагальних орієнтирів зосереджуватися на смислбуттєвості. Опрацьовуючи смисложиттєві уявлення, формулюючи смисли, філософування спрямоване на з'ясування всезагальних цілей людини. Як “природна прихильність душі”, воно є вихідною передумовою змістовного розгортання, удосконалення, розвитку філософського мислення і знання. Лише це забезпечує практичну реалізацію потенціалу філософування, розгортання мислення за смислбуттєвими спрямуваннями.

Філософування закорінене у відповідній мотивації, скажімо, усвідомлення нагальної потреби пізнання, перебігу, розгортання реальних процесів і явищ, розуміння суб'єктом їх невідповідності очікуванням і надіям, прагнення віднайти справжню суть буттійнісних явищ, а у зв'язку з цим – усвідомлення певної обмеженості своїх інтелектуальних можливостей і прагнення їх поглиблювати, удосконалювати. І воно завжди розгортається від “власного імені” філософа, у ньому має місце постава особистості мислителя у сприйманні буттійнісних виявів. Останні увиразнюються лише за посередництвом активізованої морально-інтелектуальною працею його відкритості – ним при- відкривається буття.

Посутніми рисами філософування, зокрема, є змістовна повнота, довершеність, смислова надмірність. Філософ є завжди більше, ніж створена ним система, обстоювані ідеї, вчення чи напрям, – це цілісний космос, у центрі якого мислитель вільно перебирає на себе, усвідомлюючи, буттійнісні таємниці, намагається увиразнити їх і, отже, сам, особистісно, стає таким епіцентром буття. Ці властивості доконечно огортають філософування, увиразнюючи філософську творчість, результати якої вдячно сприймаються як “подарунки для розуму”. Філософуванням зреалізовується здатність особистості бути у потрібний час і в потрібному місці існування буття. Воно покликане “уособлювати” “живу частину Суцього” (В.Ерн), маючи надлишкові, порівняно із узвичаєними, спроможності відчувати і розуміти сутність подій.

Філософування – це вияви позиції осібної, відмежованої від жорсткої неодмінності, від самого початку самодостатньої, незалежної від світу та умов існування. Це спрямована назовні філософія як доконечна людиностверджувальна наскрізна людського життя. Цей процес оприявнення здійснимий за умови наявності відповідного рівня розвинутої індивідуальності особистості, яка і забезпечує вільне розгортання філософування.

Тому проблематичність полягає не в об'єктивній наявності чи відсутності філософії в житті людини, а в характері, спрямованості цього життя. А філософування є органічною складовою життя доглибинно самобуттійнісного; воно вільне від метушливості і поверховості. Стриманість, строгість, простота, як відзначив Ф.Бекон, супроводжували пошук істини у стародавні часи; істинними, ввічливими,

доброчинними традиційно були філософи – вважав Дж.Берклі. Доконечними рисами філософування, на думку В.Ф. Асмуса, є філософське сумління, щирість і відкритість особистості мислителя [6, 308]. Забезпечена названими рисами філософування, філософія, яка “не вірить, що світ є таким, яким він нам нав'язаний за неодмінністю” [7, 275], “може започатковуватися в будь-якому місці”, “думка виходить із самої себе” [8, 106]. І шовиразніші сумління, відкритість, щирість, строгість, стриманість тощо, то не просто тим змістовнішим є мислення, але тим більшою є його філософуюча придатність.

Для потенційно існуючого філософування немає як заборонених для осмислення явищ і процесів, так і потреби дотримуватися загальноприйнятих, усталених у суспільстві ідей. Воно систематизує особистісний досвід, формує впорядковану систему знань, цінностей, орієнтирів: людина настільки розуміє міру значущості зовнішніх впливів на її життя, наскільки вона може субординувати ці впливи, орієнтуватися в їхньому спектрі. А філософія залучає до історії думки, знайомить з різними поглядами, ідеями, переконаннями, що сприяє розвитку відкритості, толерантності. Особистість повинна себе творити, збагачувати, сповнювати універсальним змістом, досягати єдності в цілісності протягом усього свого життя.

Залучення до філософії є особливим способом реального сходження до вершин людського духу, звідки привідкриваються нові обрії таємниць буття, значущість нашого існування, перспективи майбутнього. Так, для М.Бердяєва філософія є способом переживання історії в собі, способом поціновуючих суджень про неї із середини свого “Я”, крізь призму індивідуально-особистісного досвіду; він пов'язував основу філософського пізнання з особистим досвідом людського існування.

Але лише вільні, відповідні його природі вияви мислення забезпечують його буттійнісно значуще розгортання. Вільне мислення є добуттійнісно доступним, здатним досягнути до буття; воно останнім відкривається вільному мисленню. Особистість філософа полягає у вільній, неупередженій позиції; у його мисленні вільно співіснують, діалогізують різноманітні світоглядні норми, орієнтири і знання, але вони синтезуються особистісним інтелектуально-духовним досвідом. Сформований ним образ світу – це особистісно позначена трансформація раціонально-теоретичних, сенсбуттійнісних норм та орієнтирів, а визначальне при цьому саме особистісне начало. У “правильному” процесі духовно-інтелектуальної праці особистості філософа, діалогізуючи, розмежовуються, поєднуються у нових нормах та орієнтирах загально значуще й окреме. Зближення, розмежування, трансформація і синтезування філософсько-світоглядних новоутворень завжди є інтимно-особистісними, оскільки визначальними при цьому є життєво-релігійні, національно-ментальні засади і позиції. Так, попри всю складність філософських праць І.Канта, саме завдяки наявності в них глибокої, живої особистісної позиції вони мали велику популярність. Засновнику класичної німецької філософії вдалося з'явитися у потрібний час там, де “взагалі філософували, з властивими йому особливостями філософування, обстоюючи своє вчення”.

“Основна думка цього вчення мала була з'явитися там, де взагалі філософували, однак, вигляд усвідомлюючої саму себе і методично обстоюваної думки вона набула – хоч і в історично зумовленому вигляді – у І.Канта, і в основних рисах довічно стала елементом філософського озаріння” [1, 424]. Тому від історично перших кроків розвитку філософії свобода обстоювалася мислителями як найважливіша життєва цінність. “Свобода”, “дух”, “цінність”, “смісл”, “сутність”, а не “природа”, “матерія”, “дійсність”, “неодмінність”, “явище”, як відзначав М.О. Бердяєв, є метою пізнання філософів.

Особистість філософа, людини, яка живе своїм життям, є домівною для “субстанції думки”; мислення є життєво закоріненим, зініційованим його переживаннями, надіями, прагненнями, ідеалами, внутрішнім, утаємниченим світом,

коли він “за допомогою розуму і органів чуття суто об’єктивно вдивляється у світ зовнішній” [9, 364]. Але запорукою об’єктивної значущості обстоюваних положень, передумовою ефективної ретрансляції філософських ідей є саме масштаб особистості філософа, спроможного володіти своїм “голосом”. Як домівка “субстанції мислення” особистість філософа є найсприятливішою для вимовлення існуючого буття. Його інтелект постає унікально придатним для вільного виявлення присутньо буттійнісних істин, до того ж щобільшою мірою мислення є розкріпаченим, тим присутнішими є його результати. У філософуванні представлена життєва постава, цілісна особистість мислителя; проживання його життя як “свого, особистісного, єдиного і неповторного” [10, 27] і зманіфестується філософуванням. Це, безперечно, особливості, оприявлені засобами філософських понять представленого мислення, але “за ними” – увиразнена поведінкою розміщення у бутті особистість.

Водночас особистісність філософування не є альтернативою системності, логічності, раціональності мислення, хоча саме воно надає неповторності, сприйнятливості, життєзначущості раціонально-логічним міркуванням. Адже від філософії не слід “очікувати переконливого розсудкового розуміння, чогось, що кожний має визнати правильним і що він повинен знати, а не таке, чому він повинен вірити” [1, 431].

В особистісності філософування розкриваються духовно-практичні здатності, зініційовані культуротворчими процесами. Це – об’єктивно неодмінне наскрізне спрямування життєдіяльності, завдяки чому світ людського і повертається людинотворчими можливостями, які полягають в очікуванні відповідних зусиль з боку людини. Особистісність філософування забезпечує їх постійне синтезування і самобуттійнісну ретрансляцію, позаяк саморозвиток людини розгортається на засадах постійного живлення витоками сенсожиттєвих орієнтацій. Ще раз зазначимо, що такі міркування актуалізуються, зокрема, у зв’язку з переходом від діяльнісного до культурологічно-діяльнісного підходу.

Отже, особистісне філософствування ініціюється індивідуальними особливостями вироблення і переосмислення життєвого досвіду, внутрішньою переконаністю мислителя. Це – розгортання сформованого, розвинутого особистісного розуміння світу, його процесів і явищ. Особистісність філософствування особливо увиразнює, що філософське мислення – це не сукупність рекомендацій, обставин, не підбір правил життєвої поведінки, а, насамперед, рівень готовності інтелекту виявляти, розпізнавати сенс того, що відбувається, перебувати на перегині перебігу життєвих процесів, тенденцій, намагатися бути відповідальним за себе у цьому сенсі, як за перебіг життєвих процесів, життя в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.
2. Максюта М.Є. Особистісність життєвості філософствування // Філософсько-антропологічні студії ' 2008. – К., 2008.
3. Горак Г. Особистісне вираження у філософських поглядах // Філософсько-антропологічні читання'97. – К., 2000.
4. Шульц Л.Б. О значении личности в философии // Философские науки. – 1991. – № 5
5. Горський В.С. Філософія в українській культурі (методологія та історія). – К., 2001.
6. Асмус В.Ф. Историко-философские этюды. – М., 1984.
7. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. – М., 1989.
8. Эрн В. Сочинения. – М., 1991.
9. Шопенгауэр А. Введение в философию. Новые паралииомены. Об интересном. – Мн., 2000.
10. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. – М., 1990

